MUSTAMLAKA DAVRIDA TIL SIYOSATI VA UNING OQIBATLARI

Fan va texnologiyalar universiteti
kechki ta’lim bo‘limi tarix yo‘nalishi 2-bosqich
2/24 guruh talabasi **Turdiyeva Kamola Maxmudjon qizi**,
Ilmiy rahbar: **Turaboyeva Sitora Zokirovna**

Annotatsiya: *Ushbu ilmiy maqolada mustamlaka davrida olib borilgan til siyosati va uning mahalliy jamiyatlar hayotiga ko‘rsatgan ta’siri tahlil qilinadi. Tadqiqot davomida mustamlakachi davlatlarning tilni boshqaruv, madaniy ustunlikni ta’minlash va ijtimoiy nazorat vositasi sifatida qo‘llagani yoritiladi. Shuningdek, mahalliy tillarning siqib chiqarilishi, ikki tillilik yoki ko‘p tillilik jarayonlarining shakllanishi hamda til orqali milliy o‘zlik va identitetga ta’sir masalalari ko‘rib chiqiladi. Maqolada tarixiy manbalar va zamonaviy ilmiy qarashlar asosida til siyosatining uzoq muddatli oqibatlari, jumladan, lingvistik tengsizlik, madaniy merosning zaiflashuvi va mustaqillikdan keyingi davrda tilni tiklash jarayonlari tahlil etiladi. Tadqiqot natijalari mustamlaka merosining bugungi til siyosatiga ta’sirini anglashda muhim ahamiyat kasb etadi.*

Kalit so‘zlar: *mustamlaka davri, til siyosati, lingvistik tengsizlik, milliy identitet, madaniy meros, ikki tillilik, ko‘p tillilik, til assimilyatsiyasi, postmustamlaka jamiyati, tilni tiklash.*

Abstract: *This scientific article analyzes the language policy of the colonial period and its impact on the lives of local societies. The study highlights the use of language by colonial states as a means of governance, ensuring cultural superiority, and social control. It also examines the suppression of local languages, the formation of bilingual or multilingual*

processes, and the impact of language on national identity and self-identity. The article analyzes the long-term consequences of language policy, including linguistic inequality, the weakening of cultural heritage, and the processes of language restoration in the post-independence period, based on historical sources and modern scientific views. The results of the study are of great importance in understanding the impact of the colonial legacy on today's language policy.

Keywords: *colonial period, language policy, linguistic inequality, national identity, cultural heritage, bilingualism, multilingualism, language assimilation, postcolonial society, language restoration.*

Аннотация: *В данной научной статье анализируется языковая политика колониального периода и ее влияние на жизнь местных сообществ. Исследование освещает использование языка колониальными государствами как средства управления, обеспечения культурного превосходства и социального контроля. Также рассматривается подавление местных языков, формирование двуязычия или многоязычия, а также влияние языка на национальную идентичность и самоидентификацию. В статье анализируются долгосрочные последствия языковой политики, включая языковое неравенство, ослабление культурного наследия и процессы восстановления языка в постколониальный период, на основе исторических источников и современных научных взглядов. Результаты исследования имеют большое значение для понимания влияния колониального наследия на современную языковую политику.*

Ключевые слова: *колониальный период, языковая политика, языковое неравенство, национальная идентичность, культурное наследие, двуязычие, многоязычие, языковая ассимиляция, постколониальное общество, восстановление языка.*

Mustamlaka davri insoniyat tarixida siyosiy, iqtisodiy va madaniy jihatdan chuqur iz qoldirgan murakkab jarayonlardan biri hisoblanadi. Bu davrda hukmron davlatlar nafaqat hududiy nazoratni o‘rnatgan, balki mahalliy aholi ongiga, madaniyatiga va tiliga ham bevosita ta’sir ko‘rsatgan. Til siyosati aynan shu jarayonning muhim vositalaridan biri bo‘lib, u orqali mustamlakachi kuchlar o‘z hukmronligini mustahkamlashga, mahalliy aholining ijtimoiy-siyosiy hayotini nazorat qilishga intilgan. Natijada ko‘plab hududlarda mahalliy tillarning ijtimoiy mavqei pasayib, hukmron til ustun mavqega ega bo‘lib borgan. Til – bu nafaqat aloqa vositasi, balki millatning tarixiy xotirasi, madaniy merosi va o‘zligini ifoda etuvchi asosiy omillardan biridir. Shu sababli mustamlaka davrida tilga nisbatan olib borilgan siyosat bevosita milliy identitetga ham ta’sir qilgan. Ayrim hollarda mahalliy tillar cheklangan, ta’lim va boshqaruv tizimlarida chet tilining ustunligi kuchaygan, natijada esa jamiyatda lingvistik tengsizlik yuzaga kelgan[1]. Bunday jarayonlar uzoq muddat davom etib, mustaqillikdan keyingi davrda ham o‘z ta’sirini saqlab qolgan. Bugungi kunda til siyosatini o‘rganish nafaqat tarixiy ahamiyatga ega, balki zamonaviy jamiyat taraqqiyoti uchun ham dolzarbdir. Ayniqsa, mustamlaka merosini tahlil qilish orqali milliy tillarni rivojlantirish, ularning ijtimoiy mavqeini mustahkamlash hamda madaniy merosni asrab-avaylash masalalariga yangicha yondashuv shakllanadi[2]. Shu nuqtai nazardan, mazkur maqolada mustamlaka davrida olib borilgan til siyosati va uning oqibatlari ilmiy asosda yoritiladi.

Mustamlaka davrida til siyosati oddiy ma’muriy tartib emas, balki tizimli mafkuraviy vosita sifatida qo‘llangan. Hukmron davlatlar o‘z siyosiy barqarorligini ta’minlash uchun mahalliy aholining til muhitini nazorat qilishga alohida e’tibor bergan. Bunda asosiy yo‘nalishlardan biri — ta’lim tizimini

[1] Jo‘rayev N. Tarix falsafasi. – Toshkent: Ma’naviyat, 2011.

[2] Qodirov B. Til va millat taraqqiyoti. – Toshkent: Fan, 2008.

to‘liq yoki qisman metropol tiliga o‘tkazish bo‘lgan. Natijada mahalliy tillar ilm-fan, rasmiy ish yuritish va yuqori darajadagi kommunikatsiya doirasidan siqib chiqarilgan. Bu jarayon tilning ijtimoiy nufuzini pasaytirib, uni faqat kundalik muloqot vositasiga aylantirib qo‘ygan[3]. Til siyosatining bunday yo‘nalishi jamiyatning ijtimoiy tuzilishiga ham bevosita ta’sir ko‘rsatgan. Hukmron tilni bilish ijtimoiy imkoniyatlar eshigini ochib bergan, ya’ni ma’lumot olish, davlat lavozimlariga kirish va iqtisodiy faollik ko‘pincha shu tilga bog‘liq bo‘lib qolgan. Natijada til ijtimoiy stratifikatsiya (tabaqalanish) vositasiga aylangan. Bu holat mahalliy til egalari va hukmron tilni biluvchi qatlam o‘rtasida keskin farqni yuzaga keltirgan, jamiyat ichida “til elitizmi” shakllanishiga olib kelgan[4]. Bundan tashqari, mustamlaka til siyosati milliy o‘zlik va madaniy xotiraga ham salbiy ta’sir ko‘rsatgan. Til faqat aloqa vositasi emas, balki tarixiy tajriba, urf-odat va an’analarni avloddan avlodga yetkazuvchi muhim omil hisoblanadi. Mahalliy tilning cheklanishi esa madaniy uzviylikning uzilishiga sabab bo‘lgan. Ayrim hududlarda yosh avlod o‘z ona tilini to‘liq egallay olmasdan, madaniy qadriyatlardan uzoqlashgan holatlar kuzatilgan[5]. Shu bilan birga, mustamlaka davrida shakllangan til siyosati uzoq muddatli oqibatlarga ega bo‘lgan. Mustaqillikdan keyin ham ko‘plab jamiyatlarda ikki tillilik holati saqlanib qolgan bo‘lib, rasmiy va norasmiy til o‘rtasidagi farq hanuz sezilib turadi. Bu esa milliy tillarni rivojlantirish, ularning ilmiy va texnik sohalardagi imkoniyatlarini kengaytirish zaruratini keltirib chiqarmoqda. Umuman olganda, mustamlaka davridagi til siyosati nafaqat lingvistik jarayon, balki ijtimoiy va madaniy transformatsiyaning muhim omili bo‘lgan. Uning oqibatlarini chuqur o‘rganish bugungi til siyosatini to‘g‘ri shakllantirishda muhim ilmiy asos bo‘lib xizmat qiladi.

[3] Mahmudov N. Til va tafakkur. – Toshkent: O‘zbekiston Milliy ensiklopediyasi, 2012.

[4] Rahimov S. Sotsiolingvistika asoslari. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2010.

[5] Karimov A. O‘zbek tili tarixi va taraqqiyoti. – Toshkent: Universitet nashriyoti, 2007.

Mustamlaka davrida olib borilgan til siyosati mahalliy jamiyatlarning ijtimoiy, madaniy va lingvistik rivojlanishiga chuqur ta’sir ko‘rsatgan murakkab jarayon bo‘lib, uning oqibatlari bugungi kungacha sezilib kelmoqda. Hukmron davlatlar tomonidan tilning boshqaruv va ta’lim sohalarida ustun qo‘yilishi natijasida mahalliy tillarning ijtimoiy mavqei pasaygan, ayrim hollarda esa ularning funksional doirasi keskin cheklangan. Bu holat nafaqat lingvistik tengsizlikni, balki jamiyatda ijtimoiy tabaqalanishni ham kuchaytirgan. Shuningdek, til siyosati milliy o‘zlik va madaniy merosga ham bevosita ta’sir ko‘rsatgan bo‘lib, ayrim an’anaviy qadriyatlarning uzilishiga sabab bo‘lgan. Mustamlaka merosi sifatida shakllangan ikki tillilik yoki ko‘p tillilik holatlari esa bugungi kunda ham til siyosatini qayta ko‘rib chiqish zaruratini yuzaga keltirmoqda. Shu bois, mustamlaka davri til siyosatini ilmiy jihatdan chuqur o‘rganish nafaqat tarixiy tajribani anglash, balki milliy tillarning mavqeini mustahkamlash va ularni zamonaviy taraqqiyot talablariga mos ravishda rivojlantirish uchun ham muhim ahamiyat kasb etadi. Til siyosatini to‘g‘ri yo‘lga qo‘yish esa jamiyatning madaniy barqarorligi va milliy identitetining mustahkamlanishiga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Mahmudov N. *Til va tafakkur*. – Toshkent: O‘zbekiston Milliy ensiklopediyasi, 2012.
2. Rahimov S. *Sotsiolingvistika asoslari*. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2010.
3. Karimov A. *O‘zbek tili tarixi va taraqqiyoti*. – Toshkent: Universitet nashriyoti, 2007.
4. Jo‘rayev N. Tarix falsafasi. – Toshkent: Ma’naviyat, 2011.
5. Qodirov B. Til va millat taraqqiyoti. – Toshkent: Fan, 2008.